

УДК 811.112.2'373.7

Е. Я. Варениця,*Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ*

КІЛЬКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТРУКТУРНИХ МОДЕЛЕЙ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ВАРІАНТНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті досліджуються структурні моделі національних та регіональних варіантних фразеологізмів на основі лексикографічної вибірки; подаються кількісні співвідношення ареалів поширення німецької варіантної фразеології; спростовується точка зору щодо значної кількості фразеологізмів структурного типу Adj + Sub; виділяються інші морфологічні моделі, відмінність між якими полягає лише у кількісних співвідношеннях; робиться висновок про структурно-типологічну ізоморфність національної та регіональної варіантної фразеології у порівнянні із загальнонімецькою.

Ключові слова: фразеологізм, варіант, національний варіант, регіональний варіант, структурний тип, модель, кількісне співвідношення.

QUANTITATIVE CHARACTERISTICS OF STRUCTURAL MODELS OF NATIONAL AND REGIONAL VARIANT PHRASEOLOGY IN THE MODERN GERMAN

The article deals with the structural models of national and regional variants of the German language based on the lexicographical selection.

The lexicographical selection of phraseological units is carried out on the basis of the research subject-matter. Quantitative interrelations between the variant and the common German phraseology are represented. Structural typological peculiarities of the variant phraseology are studied. The quantitative correlations of locations of spreading of German language are given. The point of view as to a big number of phraseological units of structural type adj.+noun is refuted. The others

morphological models are described, the differences between them are only in the quantitative correlations. The conclusion about structural-typological isomorphism of national and regional variant phraseology in comparing to the general German phraseology is made.

Key words: phraseological unit, variant, national variant, regional variant, structural type, model, quantitative correlation.

КОЛИЧЕСТВЕННЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТРУКТУРНЫХ МОДЕЛЕЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ И РЕГИОНАЛЬНОЙ ВАРИАНТНОЙ ФРАЗЕОЛОГИИ СОВРЕМЕННОГО НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА

В статье исследуются структурные модели национальных и региональных вариантных фразеологизмов на основании лексикографической выборки; приведены количественные соотношения ареалов распространения немецкой вариантной фразеологии; опровергается точка зрения касательно значительного количества фразеологизмов структурного типа Adj + Sub; выделяются другие морфологические модели, различие между которыми состоит только в количественных соотношениях; делается вывод о структурно-типологической изоморфности национальной и региональной вариантной фразеологии в сравнении с общенемецкой.

Ключевые слова: фразеологизм, вариант, национальный вариант, региональный вариант, структурный тип, модель, количественное соотношение.

Мовні особливості літератури, мас-медіа і багатьох галузей повсякденного застосування мови в національних та регіональних «повних» і «напівцентрах» німецької мови [2] досі були мало дослідженими. Така літературно-мовна варіація, а тим паче варіація у словниковому складі мови у самих словниках була ще менш доступною. На основі словника У. Аммона «Das Variantenwörterbuch» [2] нами була зроблена лексикографічна вибірка фразеологізмів національних та регіональних варіантів німецької мови [6, с. 91–92]. Отримані результати лексикографічної вибірки наведемо у кількісному вираженні у таблиці:

Таблица 1

Кількісні співвідношення ареалів поширення німецької варіантної фразеології

Національні варіанти	Кількість
1) «чисті» тевтонізми	92
2) «чисті» австріацизми	110
3) «чисті» гельветизми	182
Регіональні повні варіанти	
4) варіанти Люксембургу	5
5) варіанти Ліхтенштейну	2
Регіональні напівваріанти	
6) Східна Бельгія	–
7) Південний Тіроль	7
8) Регіональні національні варіанти	139
9) Перехресні комбіновані випадки (кластери)	278

Розглянемо тепер структурно-граматичну особливість національної варіантної фразеології на прикладі фразеологізмів структурного типу Adj + Sub. Досліджуючи фразеологію Віденського діалекту, Г.В. Турковська висловила припущення, що значна кількість фразеологізмів даного типу, в цілому нехарактерного для німецької фразеології, пояснюється впливом чеської мови та інших слов'янських мов, для яких ця модель є типовою [1, с. 159]. Наша лексикографічна вибірка показує приблизно однакові кількісні результати для національних варіантів, оскільки фразеологізмів структурного типу Adj + Sub серед «чистих» тевтонізмів – 14 (з 92): *das alte Bundesland, das neue Bundesland, bürgerliche Ehrenrechte, der falsche Hase, der flotte Heinrich, häusliche Krankenpflege, der arme Ritter, der grüne Salat, [ein] frohes Schaffen!, der Allgemeine Studentenausschuss, trübe Tasse, treulose Tomate, das Deutsche Turnfest, gebührenpflichtige Verwarnung*; «чистих» австріацизмів – 15 (зі 110): *Pädagogische Akademie, das hintere Ausgelöste, das vordere Ausgelöste, das närrische Bein, das Magistratische Bezirksamt, der kleine Braune, der große Braune, der freie Dienstvertrag, der römische Einser, die grüne Mark, das glatte Mehl, das griffige Mehl, der rosa Schein, freie Station, saure Wiese*; «чистих» гельветизмів – 16 (зі 182): *spitze/wilde Blättern, alte Fastnacht, politische Gemeinde, Züri Geschnetzte, systematische Gesetzessammlung, grosse Kammer, kleine Kammer, das gelbe Konto, medizinische Praxisassistent(in), der Grosse Rat, der junge Schnaufer, das Eidgenössische Turnfest, der Schweizerische Turnverband, der parlamentarische Verstoß, stille Wahl, gebrannte Wasser*, що становить 15%, 14% і 9% відповідно. Таким чином, серед національної варіантної фразеології цей структурний тип характерний однаковою мірою як для тевтонізмів, так і для австріацизмів. Загалом 12% фразеологізмів нашої лексичної вибірки мають структуру Adj+Sub. Це свідчить про те, що фразеологічні одиниці регіональних та національних варіантів німецької мови виявляють в цьому випадку структурно-граматичну неспецифічність та ізоморфність до фразеології Hocheutsch. Таким чином, ми спростовуємо точку зору Г.В. Турковської щодо значної кількості фразеологізмів структурного типу Adj + Sub серед варіантної фразеології (в тому числі австрійської) та стверджуємо, що її висновок про вирішальні впливи на них слов'янських мов нічим не обґрунтований.

Окрім даної моделі, за структурно-типологічними критеріями у німецькому національному варіантному ідіоматичному тезаурусі можна виділити такі (цілком загальнонімецькі) морфологічні моделі, відмінність між якими полягає лише у кількісних співвідношеннях:

1) Sub.+Sub. (11): *Ende der Fahnenstange, Mensch Meier! Otto Normalverbraucher, Amt der ... Landesregierung, Ende Jahr, Ende Monat, Ende Saison, Ende Woche, Kaffee Schnaps, Landesindex der Konsumentenpreise, Mitte Jahr*; та підвиди цієї моделі: а) Sub.+Konj.+Sub. (6): *Alters- und Hinterlassenversicherung, Gemeindeammann und Betreibungsbeamte, Jugend und Sport, Speck und Bohnen, Stimm- und Wahlrecht, Volk und Stände*; б) Sub.+Präp.+Sub. (9): *ein Schlag ins Kontor, ein Schrank von Kerl, Würstel mit Saft, Abgeordnete zum Landtag, Abgeordnete zum Nationalrat, Abgeordnete zum Bundesrat, Erdapfel in der Schale/ Montur, Augenschein vor Ort, Gut zum Druck*;

2) Präp.+Sub. (27): *auf/mit Bewährung, ohne Bewährung, um den Dreh, um die Ecke, ohne Ende, am Fließband, im Betretungsfall, um ein Butterbrot, auf Dauer, zum Drüberstreuen, zur Gänze, in Haushaltsmengen, in Hinkunft, in Summe, ab Tonband, ab der Welt, an Zahlung, bei einem Haar, in Einerkolonne, im Fall, zur Hauptsache, am Laufmeter, aufs Mal, in Minne, unter der Tür, unter Dach, auf Zusehen [hin]*;

3) Adv.+Verb (11): *sich warm anziehen müssen/sollen, sich fein machen, jmdm. nicht grün sein, sich schlapp lachen, evident halten, obligatorisch/ schuldig/ungültig/verbindlich erklären, [für] erheblich erklären, jmdn. gluschtig machen, jmd. hat warm/ heiss/kalt, provisorisch werden, leer schlucken;*

4) Sub.+Verb (53): *sich einen Ast lachen, jmdm. die Bude einlaufen/einrennen, Einfahrt haben, Entgelt bezahlt, die/eine Fliege machen, jmd. geht der Hut hoch, [nicht] jmds. Kragenweite sein, ein Rad abhaben, einen Schlag bei jmdm. haben, keinen (Hand) schlag tun, einen Stich haben, habt Acht! eine Aktion setzen, Aktivitäten setzen, das/sein Auslangen finden, Berufung einbringen, Federn haben, sich die Haxen ausreißen, sich keinen Haxen ausreißen, jmdm. das Haxl legen/stellen, einen Huscher haben, einen Klopfer haben, [die/eine] Rechnung legen, ein Schäuferl nachlegen, den Scherben aufhaben, Sand spielen, Wahl[en] schlagen, den Anschein machen, den Anschiss haben, einen Augenschein nehmen, [k]ein Büro aufmachen, den Mahnfinger/Warnfinger erheben, eine Frist ansetzen, das Fuder überladen, Schule geben, jmdm. den Bogen geben, Sorge geben, Gegensteuer geben, Hand bieten, die Hände werfen, keinen Hochschein [von etw.] haben, das Kalb machen, jmdm. die Kappe waschen, Konkurs gehen, [über jmdn./etw.] den Konkurs verhängen, den Kropf leeren, jmdm. die Kutteln putzen, eine Nachachtung verschaffen, jmdm. jagt es den Nuggi raus, etw. ist kein Schleck, jmdm. den Schuh geben, jmdm. die Stange halten, keinen Wank machen/tun; та підвиди цієї моделі: а) Präp.+Sub.+Verb (41): jmdm. auf die Bude rücken, auf den Busch klopfen, jmdm. aufs Dach steigen, im Eimer sein, in die Eisen gehen/steigen/treten, jmdm. auf die Finger sehen/gucken, etw. geht [jmdm.] über die Hutschnur, über den Löffel balbieren/barbieren, in den Miesen sein/stehen, etw. auf der Pfanne haben, in Rente gehen/sein, jmdn. am Schlafittchen fassen/packen/haben, im Eck sein, durch die Finger schauen, jmdm. ums/übers Haxl hauen, jmdn. ins Haxl beißen, jmdm. an der Kittelfalte hängen, sich auf ein Packl [zusammen]hauen, durch den Rost fallen, jmdm. in den Säckel greifen, in den Säckel greifen, auf die Seife steigen, in Verstoß geraten, aus der Zeit sein, sich [nicht] auf die Äste hinauslassen/hinauswagen, sich etw. ans Bein streichen, etw. zu Boden reden, über die Bücher gehen, jmdn. aus dem Busch klopfen, ans Futter geben, zum Handkuss kommen, in die Hosen müssen, in die Hosen steigen, sich [nicht] auf die Kappe scheissen lassen, sich in der Arsch klemmen, mit etw./jmdm. zu Schlage kommen, jmdm. in die Schuhe blasen, jmdn. am Seil herunterlassen/herablassen, auf den Stockzähnen lachen, nicht im Strumpf sein, ins [gute] Tuch gehen; б) Adj.+Sub.+Verb (3): kleine Brötchen backen, große Töne spucken, sauberen Tisch machen;*

5) Verb+Verb (6): *jmdn. abfahren lassen, stiften gehen, zurückbleiben bitte, jmd. kann jmdn. buckelfünferln, Gemma gemma!, vergessen gehen;* та підвид цієї моделі Partizip+Verb (2): *bedient sein, (es sich) gewohnt sein;*

6) Präp.+Adj.+Sub. (підвид моделі Adj.+Sub.) (6): *in haushaltsüblichen Mengen, im letzten Abdruck, mit heutigem Tag, im gleichen Aufwisch, in/innert nützlicher Frist, in guten Treuen.*

При цьому така ФО як *ein Schlag ins Kontor* належить до моделі Sub.+Präp.+Sub. суто формально, насправді є семантичним дериватом звороту *ins Kontor schlagen* (структурна модель Präp.+Sub.+Verb). Вирази моделей Präp.+Sub. та Präp.+Adj.+Sub. практично стовідсотково комбінуються із повносемантичним дієсловом і переростають у деривати – моделі Präp.+Sub.+Verb або Adv.+Sub. Кількісні відомості підсумовано у наступній таблиці:

Таблиця 2

Кількісні характеристики структурних моделей національної варіантної фразеології

Структурні моделі	«чисті» тевтонізми	«чисті» австріацізми	«чисті» гелльветизми	всього
Sub.+ Sub.	3	1	7	11
Sub.+Verb	11	16	26	53
Präp. + Sub.+ Verb	12	12	17	41
Präp. + Sub.	6	8	13	27
Präp. + Adj. + Sub.	1	2	3	6
Sub. +Konj. +Sub.	-	-	6	6
Adj. + Sub.+ Verb	2	-	1	3
Adv. + Verb	4	1	6	11
Sub. + Präp. + Sub.	2	5	2	9
Verb+ Verb	3	2	3	8

Таким чином, цілкове кількісне домінування у національній варіантній фразеології моделей Sub.+Verb, Präp.+Sub.+Verb та Adj.+Sub.+Verb є загальнонімецькою особливістю структурно-типологічної організації ідіоматики і відповідає логічній суб'єкт-об'єктній конструкції «Дія → Об'єкт дії» (ще й через можливу семантичну деривацію до цих моделей схеми Präp.+Sub.). Так само загальнонімецькою рисою є відносно мала продуктивність моделі Verb+Verb та Part.+Verb. Цілковито спростовується емпіричними відомостями начебто кількісне переважання у варіантній фразеології (принаймні, австрійській) моделі Adj.+Sub. під впливом слов'янських мов. Виявлені Г. Турковською закономірності стосуються виключно архаїчної віденської діалектної фразеології.

Відносна продуктивність моделей Sub.+Konj.+Sub., Sub.+Präp.+Sub., Sub.+Sub. та Präp.+Sub. становить певну особливість варіантної фразеології, пов'язану з її референційністю (за Г. Бургером) [3; 4; 5] (номінацією реалій, у тому числі, суспільно-політичного та кулінарного характеру) з одного боку та семантичною специфікою адвербіальної атрибуції дії, описаної базовим дієсловом у зворотах моделі Adv.+Verb, до яких деривативно розгортаються ФО моделі Präp.+Sub. – з іншого. У цілому ж, підтверджується висновок про структурно-типологічну ізоморфність національної варіантної фразеології у порівнянні із загальнонімецькою.

Розглядаючи структурно-граматичну особливість регіональної варіантної фразеології на прикладі фразеологізмів структурного типу Adj + Sub зазначимо, що серед повних регіональних та напівваріантів ми виявили 7 (з 14) фразеологізмів такого типу, що становить 50%: *Rote Erde* (люкс.), *der unfreiwillige Totschlag* (люкс.), *Fürstliche Rat* (ліхт.), *das landwirtschaftliche Grün* (пд.-тір.), *Gute Arbeit!* (пд.-тір.), *grüne Nummer* (пд.-тір.), *der blaue Schurz* (пд.-тір.). Серед регіональних національних варіантів є 10 (зі 139) фразеологізмів такого структурного типу. Всі вони є німецькими регіональними варіантами: *das deutsche Beefsteak* (пн., сер.-сх.-нім.), *rote Bete* (нім., крім пд.-сх.), *der kalte Kaffee* (пн.-зх., сер.-зх.-нім.), *der Braune Kuchen* (пн.-нім.), *grüne Minna* (пн., сер.-нім.), *dumme Pute* (нім., крім пд.-сх.), *hohe Rippe* (пн., сер.-нім.), *der Römische Salat* (нім., крім пд.-сх.), *klare Suppe* (пн., сер.-нім.), *stade Zeit* (пд.-сх.-нім.). Окрім даної моделі, за структурно-типологічними критеріями у регіональній варіантній фразеології можна виділити такі морфологічні моделі:

- 1) Sub.+Sub. (2): *Junge, Junge! Präsident(in) des Senats*; та підвиди цієї моделі: а) Sub.+Konj.+Sub. (0); б) Sub.+Präp.+Sub. (1): *Verkauf über die Gasse*;
 2) Präp.+Sub. (5): *in einem Aufwasch, bis in die Puppen, mit Schmackes, nach Tisch, vor Tisch*;
 3) Adv.+Verb (2): *sich dicke tun, dicke kommen*;
 4) Sub.+Verb (35): *Protokoll errichten, die Schnauze [weit] aufreißen, seinen Ausstand geben/feiern, keinen Blumentopf gewinnen können, die Brocken hinschmeißen/hinwerfen, ein Fass aufmachen, sein Fett abbekommen/wegbekommen/wegkriegen, einen Haschmich haben, die Hucke voll hauen, die Hucke voll kriegen, die Hucke voll lügen, sich die Hucke voll saufen, jmdm. geht die Hutschnur hoch, jmdm. platzt die Hutschnur, den Kanal voll haben, sich die Kante geben, jmdm. brennt der Kittel, einen Klamsch haben, bei jmdm. fällt die Klappe,[bei] jmdm. platzt der Knoten, einen Krankenschein machen/haben, zu etw. seinen Kren geben, [die/eine] Mücke machen, die Platte putzen, Platte machen, jmdm. die Fresse polieren; jmdm. die Schnauze polieren, die Puppen tanzen lassen, noch eine Schippe drauflegen, einen Schlag haben, sich einen Splitter einziehen/einreißen, sich auf die Strümpfe machen, die Tageszeit sagen, Terz machen, [die] Traute haben, eine/einen Flunsch ziehen*;
 та підвиди цієї моделі: а) Präp.+Sub.+Verb (17): *in Behandlung ziehen, in Brass kommen/geraten, in die Gänge kommen, sich über die Häuser hauen, jmdn. auf dem Kieker haben, auf Kippe stehen/auf Kippe gestellt sein, an den Knöpfen abzählen [können], etw. ist zum Krenreiben, auf Lepschi gehen, aus dem Nähkästchen plaudern, jmdn. auf die Nudel schieben, auf [der] Trebe [sein/gehen], auf den [richtigen] Trichter kommen, auf den [richtigen] Trichter bringen, auf die Tube drücken, etw. kommt nicht in die Tüte, etw. am Wickel haben, jmdn;* б) Adj.+Sub.+Verb (0);
 5) Verb+Verb (2): *eine hängen haben, jmdn. wohnen haben*;
 та підвид цієї моделі Partizip+Verb (1): *[es] ist gewusst*;
 6) Präp.+Adj.+Sub. (підвид моделі Adj.+Sub.) (2): *auf den letzten Drücker, bis auf den letzten Heller*.
 Кількісні відомості підсумовано у наступній таблиці:

Таблиця 3

Кількісні характеристики структурних моделей регіональної варіантної фразеології

Структурні моделі	Варіанти Люксембургу	варіанти Ліхтенштейну	повні регіон. варіанти	Всього
Sub.+ Sub.	-	-	2	2
Sub.+Verb	1	-	34	35
Präp. + Sub.+ Verb	-	1	16	17
Präp. + Sub.	-	-	5	5
Präp. + Adj. + Sub.	-	-	2	2
Sub. +Konj. +Sub.	-	-	-	-
Adj. + Sub.+ Verb	-	-	-	-
Adv. + Verb	-	-	2	2
Sub. + Präp. + Sub.	-	-	1	1
Verb+ Verb	-	2	1	3

Таким чином, кількісне домінування у регіональній варіантній фразеології моделей Sub.+Verb та Präp.+Sub.+Verb (як і у національній) є, знову ж таки, загальнонімецькою особливістю структурно-типологічної організації ідіоматики і відповідає логічній суб'єкт-об'єктній конструкції «Дія → Об'єкт дії», як і відносно мала продуктивність моделі Verb+Verb та Part.+Verb. У цілому ж, ми підтверджуємо висновок про структурно-типологічну ізоморфність регіональної варіантної фразеології у порівнянні із загальнонімецькою.

Література:

1. Турковская Г. В. Заметки о фразеологии венского диалекта / Г. В. Турковская // Фразеологическая система языка. – Челябинск : Изд-во Челябинского пед. ин-та, 1976. – С. 157–164.
2. Ammon U. Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: Das Problem der nationalen Varietäten / U. Ammon. – Berlin – New York : de Gruyter, 1995. – 575 S.
3. Burger H. Handbuch der Phraseologie / H. Burger, A. Häcki-Buhofer, A. Sialm. – Walter de Gruyter, 1982. – 433 S.
4. Burger H. Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen / H. Burger. – Berlin : Erich Schmidt, 1998. – 224 S.
5. Burger H. Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen / H. Burger. – 2., überarbeitete Auflage. – Berlin : Erich Schmidt, 2003. – 225 S.
6. Warenyzja E. Plurizentrisches Deutsch und die nicht dominierten nationalstaatlichen Varianten (applikativer Aspekt) / E. Warenyzja // European Applied Sciences. Wissenschaftliche Zeitschrift. – Stuttgart : ORT Publishing. – № 10. – 2014. – С. 90–93.